

- [1] CHVATÍK, K.: Strukturální estetika. Praha 1994.
[2] KAPSOVÁ, E.: Výrazové osobitosti výtvarného diela. Nitra 1997.
[3] PLESNÍK, L.: Pragmatická estetika textu. Nitra 1995.
[4] VÁROSS, M.: Od tvorivosti k tvorbe. Bratislava 1989.

Doc. PhDr. Erich Mistrík, CSc.
Katedra etickej a občianskej výchovy PdF UK
Račianska 59
813 34 Bratislava
SR

FILOZOFICKÁ ANALÝZA TOLERANCIE

VLADIMÍR SEILER, BOŽENA SEILEROVÁ: Tolerancia verzus intolerancia. Filozofická analýza. Bratislava, vydal Vladimír Seiler 1997, 188 s.

Vladimír a Božena Seilerovci neprichádzajú s analýzou pojmov tolerancie a intolerancie k čitateľovi po prvý raz. Od roku 1994 uverejnili k tejto problematike niekoľko rozsiahlych štúdií, a to buď v spoluautorstve, alebo samostatne. Recenzovaná monografia je istou syntézou a invenčným rozvinutím ich doterajších parciálnych úsilí o vystihnúť tohto číreho kultúrneho fenoménu. Sústredili sa v nej na filozofickú analýzu tolerancie a intolerancie s využitím paradigmy a poznatkov sociobiológie. Čitateľovi - podľa ich vlastných slov - chceli ponúknuť dva podnety: 1. rozlíšiť a zdôvodniť základné typy tolerancie; 2. explikovať fenomén intolerancie v súvislosti s istými biosociálnymi determinantami. Venovali im tri kapitoly: I. *Metafyzika tolerancie a intolerancie*; II. *Typológia tolerancie*; III. *Tematizácie fenoménov tolerancie*. História reflexií nastolenej problematiky sa stručne dotkli v úvodnej časti publikácie, kde sa obmedzili na etymologický rozbor slova tolerancia a na Lockov a Voltairov prínos do problematiky tolerancie v duchovnom živote Európy. U Locka vyzdvihli filozofickú a politickú stránku jeho chápania náboženskej tolerancie. Voltairov prínos vidia najmä v kritike fenoménov masového fanatizmu, intolerancie voči odlišnosti nielen názorov, ale aj zvykov.

Do svojho monografického spracovania fenoménov tolerancie a intolerancie autori zahrnuli široký okruh podstatných i menej podstatných, niekedy marginálnych alebo jednoducho problémov, ktoré odvádzajú pozornosť čitateľa od ústrednej témy. Na jednej strane je ich konanie celkom pochopiteľné. Je vedené snahou využiť svoje predchádzajúce práce, presnejšie problémy, ktoré v nich nastolili a ktoré majú aký-taký vzťah k meritu veci. Na druhej strane - podľa mojej mienky - tým niekedy zbytočne zneprehľadnili a sťažkopádili svoj výklad. Konštatujem to hneď v úvodnej časti recenzie, aby som vlastne "ospravedlnila" niektoré z môjho hľadiska irelevantné pasáže knihy (napr. zdĺhavé vymedzenie pojmu subjekt, výklad podstaty sociobiológie ako vedeckej

disciplíny podľa E. O. Wilsona, rozbor kategórií odraz, prax, spoločenská deľba práce a i.).

Nespornou prednosťou monografie je sprostredkovanie značného množstva staršej i novej literatúry, dotýkajúcej sa najrozličnejších problémov tolerance a intolerancie. Autori vychádzajú z premisy, že tolerantný a intolerantný vzťah je hodnotiacim postojom, hodnotiacou stránkou subjekt-subjektového vzťahu, pričom venujú pozornosť rozličným interpretáciám inštinktu teritoriality, geneticky kódovanej skupinovej agresivity a kultúrnych fenoménov, v ktorých sa transformujú genetické vzorce správania. Jedným z takýchto duchovných fenoménov je napríklad etnocentrizmus ako postoj etnickej skupiny, ktorá pokladá svoje hodnoty a kultúru za nadradené iným spoločenstvám. Podnetná je v tomto kontexte analýza fenoménu ľudskej agresivity v jej súvislosti s intoleranciou. Za intolerantný označujú taký vzťah, názor, hodnotovú orientáciu, postoj, konanie, ktoré vyjadruje útočnú alebo obrannú agresivitu. Domnievajú sa, že "intolerancia je v nej spätá, resp. je výrazom obrany predmetu potrieb ľudského jedinca, ľudského spoločenstva, ale aj všeobecnejšie - životných hodnôt, zvyklostí, spôsobu života, teda všetkého toho, čo vyjadruje **identitu**, subjektivitu určitého ľudského spoločenstva i ľudského individua" (s. 39).

Celkový pohľad autorov na problém tolerance možno odvodiť aj z ich nástoživého rozlišovania objektívnej a subjektívnej stránky tolerantného vzťahu. "Objektívny efekt neobjektívizovanej, neprejavenej, dusenej intolerancie nie je o nič menej toleranciou ako z hľadiska psychologického "zrelá" tolerancia človeka, ktorý si váži presvedčenie iného človeka, jeho slobodu prejavu ako neodňateľné právo každého človeka, i keď s jeho presvedčením a konaním nesúhlasí." (s. 56). Za nemenej dôležitý problém autori považujú vymedzenie hraníc tolerance vo vzťahoch medzi ľudskými individualitami a spoločenskými skupinami. Nastolením týchto problémov hneď v prvej kapitole si autori vlastne pripravili pôdu na to, aby v ďalšej časti mohli zdôvodniť svoju typológiu tolerance.

Autori uvádzajú tieto základné typy tolerance: disjunktívna, konjunktívna a synergická. Za **disjunktívnu** toleranciu označujú ľahostajnosť, "na uzde držanú intoleranciu", pri ktorej sú v popredí dva úzko späté fenomény: psychologický a mocenský. Pri **konjunktívnom** type tolerance, ako píšú, "subjekty **niečo** spája v ich rozličných postojoch, názoroch, presvedčeniach, teda všeobecne povedané v tom, čo je predmetom tolerantného vzťahu" (s. 76). Podľa T. G. Masaryka je to napríklad "moderná cnosť, pravá humanita", ktorá zahŕňa statočnosť, dôslednosť, presvedčenie, živý záujem a spoluúčasť.

Na margo diskutabilnej klasifikácie načrtnutej autormi by som chcela poznamenať, že osobne disjunktívnu toleranciu nepokladám za pravú toleranciu. Vedú ma k tomu podobné dôvody ako T. G. Masaryka, ktorý odmietol považovať ľahostajnosť za toleranciu. Aj P. Pithart odlíšil "štátu prospešnú ľahostajnosť" od "skutočnej tolerance" a v podobnom duchu sa vyjadril aj známy slovenský kňaz Ján Sucháň. Navyše sa mi tento druh "tolerancie" asociuje s oným havlovským "dusnom". Chápem ale argumenty autorov monografie a verím, že pre mnohých budú dostatočne presvedčivé.

Inšpiratívna je charakteristika synergetickej tolerance. Tento typ tolerance prekračuje právny horizont tolerance a implicitne obsahuje otázku kultúrnej hodnoty

odlišnosti a možnosti participácie na tejto hodnote. V knihe sa osobitne zdôrazňujú dve stránky synergetickej tolerancie: 1. možnosť dosahovať **konsenzus**, ako aj **syntézu** odlišných hodnotových systémov, kultúr, životných skúseností; 2. diferenciacia jednoty, vznik disentu, protirečenia ako "hýbateľa" ďalšieho vývinu. Pozoruhodné sú úvahy o utváraní disentu vo vede (o vhodnosti tohto označenia iste možno diskutovať), o noetickom a morálnom aspekte dialógu ako prostriedku hľadania pravdy.

Širokú paletu fenoménov tolerancie a intolerancie autori tematizovali v záverečnej kapitole. Od psychologických fenoménov (psychická väzba na predmet potrieb, orientácie charakterov) prešli k prehľadu kultúrnohistoricky zdôvodnených interpretácií ľudskej dôstojnosti ako klasifikačne najširšej hranice konjunktívnej tolerancie, ozrejmili zástoj pravdy, zvyku a verejnej mienky v tolerantných a intolerantných postojoch. Osobitnú pozornosť venovali filozoficko-teologickým úvahám G. Marcela, J. Ratzingera a K. Rahnera súvisiacim s toleranciou v Európe 20. storočia, ktoré obsahujú "paradigmu rešpektujúcu a oceňujúcu fakt odlišnosti, rozdielne hodnotové presvedčenie ako výzvu na hľadanie spoločnej hodnoty, resp. na utvrdenie istých hodnôt" (s. 148). Túto paletu fenoménov uzavrel miestami nekonzistentný pohľad autorov na prejavy a perspektívy synergetickej (i konjunktívnej) tolerancie v postindustriálnej spoločnosti, ktorá sa stáva "nevyhnutnou hodnotou vzájomných vzťahov subjektov integračných procesov medzi národmi súčasného ľudstva" (s. 174).

Z obsahu monografie, ktorý sme v krátkosti naznačili, je zrejmé, že môže zaujať tak odbornú, ako aj širokú laickú verejnosť. Pochopiteľne, že miera jej recepcie bude odlišná. Spoločné budú ale nároky na kvalitu redakčnej úpravy textu, ktorú podľa mojej mienky autori publikácie podcenili, a tak sa v nej vyskytujú isté prehrešky (gramatické i faktické) prejavuje sa tu aj dizonancia rukopisov autorov. Vzhľadom na mimoriadnu aktuálnosť témy a odvedenú prácu je to o to väčšia škoda.

Raisa Kopsová

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR